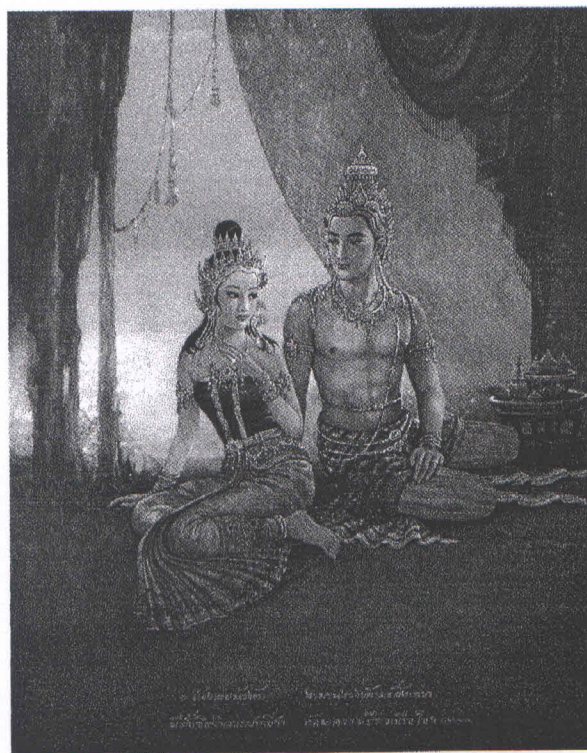

วรรณคดีและนาฏศิลป์ไทยในงานจิตรกรรมของจักรพันธุ์ โปษยกฤต
วิชราภรณ์ อาจุหาญ

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งสำรวจจิตรกรรมเกี่ยวกับวรรณคดีและนาฏศิลป์ไทยของจักรพันธ์ โปษยกฤต ผลการศึกษาพบว่าจิตรกรรมในกลุ่มนี้มีที่มาหรือแรงบันดาลใจจากการอ่านวรรณคดี และความชื่นชมผูกพันเชี่ยวชาญในศาสตร์ด้านนาฏกรรมอันเนื่องกับวรรณคดีไทยและดุริยางคศิลป์ไทย อาจกล่าวได้ว่า บทบาทสำคัญของการสร้างสรรค์งานเกิดด้วยแรงบันดาลใจจากหลายปัจจัยนำมาสังโยคร่วมกันกับวิชาความรู้ความชำนาญและทัศนคติตามยุคสมัย ตลอดจนวัยแห่งอายุศิลปิน

ABSTRACT

This article aims to investigate Chakrabhand Posayakrit's paintings which are based on Thai literature and performing art. The study has found that Posayakrit's keen interest in literature and his appreciation of and expertise in Thai dancing art influenced by Thai literary works and Thai classical music are the main sources of his inspiration. The important yardstick of creativity derives from various factors closely associated with knowledge, expertise and attitude at the different stages of the artist's life.

จักรพันธ์ โปษยกฤต เป็นจิตรกรอิสระที่มีความเชี่ยวชาญด้านจิตรกรรมทั้งแบบไทยประเพณีและศิลปะร่วมสมัย มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง ภาพจิตรกรรมของท่านจำนวนมาก ได้ถูกนำมาใช้ประโยชน์ในระดับชาติ ใช้ประดับตกแต่งสถานที่สำคัญทั้งของภาครัฐและเอกชน เป็นสมบัติของชาติจัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานหลายแห่งทั้งในประเทศและต่างประเทศ¹ ได้รับการยกย่องเป็น 1 ใน 52 นายช่างเอกในรอบ 200 ปี แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เนื่องในโอกาสเฉลิมฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ครบ 200 ปี ในปี พ.ศ. 2525 นับเป็นหนึ่งในจำนวนช่างเอก 52 คน ตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเป็นต้นมาจนถึงรัชกาลปัจจุบัน และได้รับการเชิดชูเกียรติให้เป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะ (จิตรกรรม) ประจำปี พุทธศักราช 2543

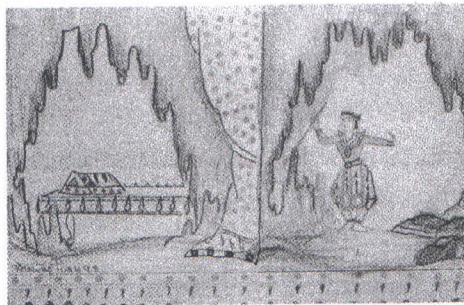
จักรพันธุ์ โปษยกฤต ศิลปินแห่งชาติ สาขาทันตศิลป์ (จิตรกรรม) ประจำปีพุทธศักราช 2543

จักรพันธุ์ โปษยกฤต เกิดเมื่อวันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2486 ที่กรุงเทพมหานคร จบมัธยมศึกษาตอนปลายจากโรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย จากนั้นสำเร็จปริญญาศิลปบัณฑิต (จิตรกรรม) มหาวิทยาลัยศิลปากร (พ.ศ. 2510) เคยได้รับรางวัลเหรียญทองแดง 1 ครั้ง และเหรียญเงิน 5 ครั้ง จากการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ได้รับปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์จากสถาบันต่าง ๆ ได้แก่ ปริญญาศิลปกรรมศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขานฤมิตศิลป์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (พ.ศ. 2532) ปริญญาศิลปดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาประยุกต์ศิลปศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร (พ.ศ. 2537) ปริญญาศิลปดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาจิตรกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร (พ.ศ. 2543) และปริญญาศิลปกรรมศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขานาฏกรรม จากมหาวิทยาลัยรามคำแหง (พ.ศ. 2552) เกียรติประวัติสำคัญเหล่านี้สะท้อนให้เห็นความเป็นศิลปินที่สร้างสรรค์ผลงานจนเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง

ในคำประกาศเชิดชูเกียรติศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม) ประจำปีพุทธศักราช 2543 กล่าวถึงจักรพันธ์ โปษยกฤต ว่า “เป็นศิลปินที่มีความเป็นนักวิชาการและมีความรับผิดชอบสูง ผลงานของท่านแต่ละชิ้น ก่อนเผยแพร่สู่สาธารณชน จะต้องได้รับการศึกษาในเรื่องของเนื้อหา ความถูกต้อง และเลือกสรรวัสดุที่มีคุณภาพเป็นอย่างดีที่สุด”² งานจิตรกรรมที่สร้างชื่อเสียงได้แก่ การวาดภาพเหมือนบุคคล ภาพจากวรรณคดี และศาสนา ทั้งในแบบจิตรกรรมไทยประเพณี และจิตรกรรมไทยเหมือนธรรมชาติ (แบบเหมือนจริง) บ่งบอกถึงพื้นฐานความรู้ที่แตกฉานด้านวรรณกรรม พุทธศาสนา ประวัติศาสตร์ ศิลปะไทย และสากล เทคนิคการเขียนภาพ และการค้นคว้าคิดสรรข้อมูลเพื่อนำมาใช้ในงานจิตรกรรมของท่านได้เป็นอย่างดี

งานจิตรกรรมของจักรพันธ์ โปษยกฤตที่น่าสนใจและได้รับการกล่าวถึงว่ามีเอกลักษณ์เฉพาะตน ได้แก่ การเขียนภาพจากเรื่องราวในวรรณคดีไทยและนาฏศิลป์ไทย ด้วยการวางองค์ประกอบภาพที่มีตัวละคร ท่วงท่า ลีลา การแต่งกาย ฉากและบรรยากาศ ตามจินตนาการส่วนตนทั้งดงาม วิจิตร แม่นยำ อ่อนหวาน ละเมียดละไม ได้อย่างกระชับอารมณ์และความรู้สึก เป็นที่ชื่นชอบประทับใจของผู้ที่ได้ชมอย่างยิ่ง จนมีผู้นำภาพเหล่านี้มาตีพิมพ์เผยแพร่อย่างกว้างขวาง

ในหนังสือชีวิตและผลงานของจักรพันธ์ โปษยกฤต มีข้อความสัมภาษณ์จักรพันธ์ อ้างถึงความบันเทิงใจในการสร้างสรรค์งานจิตรกรรมของตน คือความประทับใจในนาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ และวรรณศิลป์ ไว้ว่า “ผมชอบฟังเพลงไทย ชอบดูโขน ดูละครไทย ชอบอ่านเรื่องราวในวรรณคดีไทย...”³ โดยได้รับการปลูกฝังความรักศิลปะ ดนตรี โขนละคร และการอ่านวรรณคดี ทั้งจากครอบครัวและโรงเรียน ในวัยเด็ก จักรพันธ์มักติดตามครอบครัวและญาติผู้ใหญ่ไปดูโขนละครของกรมศิลปากรอยู่เสมอ

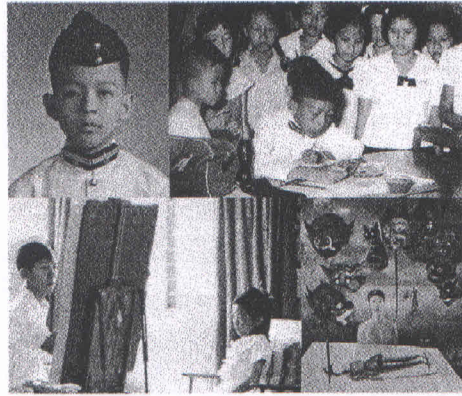

เมื่อไปดูละครกับครอบครัวแล้ว ก็กลับมานั่งวาดรูปตามจินตนาการของตน
ภาพไกรทองในถ้ำชาลวัน จากบทละครนอกเรื่องไกรทอง ตอนไกรทองอาสา

เมื่อเข้าศึกษาที่วชิราวุธวิทยาลัย โรงเรียนก็ส่งเสริมความสามารถด้านนี้ให้เป็นอย่างดี มีกิจกรรมให้นักเรียนได้ดูโขนละครของกรมศิลปากรปีละครั้ง และเนื่องจากมารดาเป็นผู้รักการอ่าน จึงมีหนังสือสะสมไว้หลายประเภท ทำให้มีโอกาสดูและได้อ่านวรรณคดีไทย ตลอดจนหนังสือที่เป็นตำราฟ้อนรำหรือตำราโขนละครมาตั้งแต่เยาว์ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นพื้นฐานสำคัญส่วนหนึ่งในการเขียนภาพอันเนื่องกับวรรณคดีและนาฏศิลป์ไทยของจักรพันธ์ โปษยกฤต

² เรื่องเดียวกัน.

³ จักรพันธ์ โปษยกฤต, ชีวิตและผลงานของจักรพันธ์ โปษยกฤต (กรุงเทพฯ: นวลนาง, 2521), หน้า 9.

เนื่องจากที่มาของการสร้างสรรค์ศิลปะแขนงต่างๆ คือแรงบันดาลใจในตัวศิลปิน บทความนี้จึงมุ่งศึกษาที่มาหรือแรงบันดาลใจในการเขียนภาพเกี่ยวกับวรรณคดีและนาฏศิลป์ไทยของจักรพันธ์ โปษยกฤต ที่ได้จากการสัมภาษณ์ โดยขอสรุปเป็นประเด็นสำคัญที่น่าสนใจ ดังนี้

แรงบันดาลใจอันเนื่องมาจากวรรณคดีไทย

วรรณคดีไทยเป็นส่วนหนึ่งของแรงบันดาลใจในการสร้างผลงานของจักรพันธ์ ดังที่จักรพันธ์กล่าวถึงการเขียนภาพจากวรรณคดีของตนไว้ในปาฐกถา 'สิรินธร' ครั้งที่ 8 เรื่องวิจิตรศิลป์ ว่า

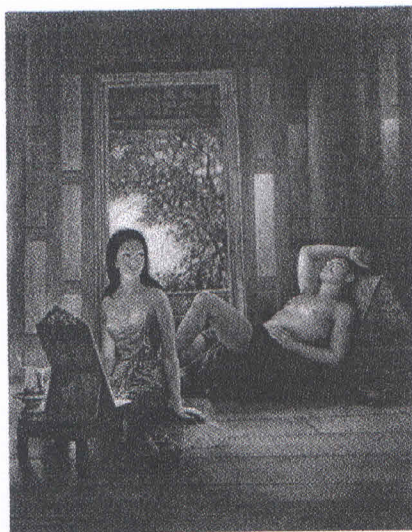
“...งานจากวรรณคดีเป็นวิจิตรศิลป์อย่างหนึ่ง แต่ผมไม่ใช่เพิ่งจะคุ้นกับวรรณคดีเหล่านี้แล้วนำมาเขียนปูปับ มันคุ้น มันกรอมมานาน...การจะเขียนรูปก็ตี หรือทำงานวิจิตรศิลป์ในวรรณคดีก็ตี ต้องใช้เวลาความลำบาก ก่อนจะเขียนอะไรเหล่านี้ได้ ก็ต้องฝึกมานานตั้งแต่เด็ก วิชาพื้นฐานที่สุดเลยคือ Drawing คือช่างเขาถือกัน ว่าถ้า Drawing ไม่เป็น เหมือนเขียน ก ไก่ ข ไข่ ไม่เป็น แล้วจะไปแต่งกายยั้ง 16 อะไรนี้ อย่าเลย อย่าทำ ทำไม่ได้ ถ้า Drawing ไม่แม่น และไม่รู้จักสังเกตธรรมชาติต่างๆ แล้ว มันก็ทำงานวิจิตรออกมาไม่ได้”⁴

การอ่านวรรณคดีไทยของจักรพันธ์ไม่ใช่การอ่านทุกเล่มและทุกเรื่อง โดยมากเป็นการเลือกอ่านเฉพาะบางเรื่องบางตอนที่สนใจ ยกตัวอย่างเช่นได้ไปชมละครนอกเรื่องสังข์ทอง แล้วจึงหยิบวรรณคดีหรือบทประพันธ์ตอนนั้นๆ มาอ่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการได้ฟังเพลงไทยที่มีเนื้อร้องจากวรรณคดีเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เมื่อประทับใจความไพเราะของเนื้อหาและบทกลอน ก็จะหาเนื้อร้องในวรรณคดีเล่มนั้นตอนนั้นมาอ่าน

ภาพเขียนจากวรรณคดีไทยของจักรพันธ์ที่เกิดจากความประทับใจผ่านบทเพลงไทยนี้มีอยู่หลายภาพ เช่นภาพจากบทเพลงไทยที่นำบทร้องมาจากวรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผน อาทิเพลงเขมรโพธิ์สัตวิพม่าห้าท่อน จระเข้หางยาว ทอยย่นอก แยกโอด เป็นต้น

⁴ จักรพันธ์ โปษยกฤต, ปาฐกถาชุด 'สิรินธร' ครั้งที่ 8 เรื่องวิจิตรศิลป์ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535), ไม่ปรากฏเลขหน้า.

“...ตอนที่ผมจับใจมาก เป็นจิตรศิลป์ในวรรณกรรมตอนขุนแผนขึ้นเรือนขุนช้าง ตั้งแต่โจนลงกลางร้านดอกไม้(เพลงพม่าห้าท่อน) ไปเรื่อยจนกระทั่งมาถึงตอนนางวันทองจะต้องออกจากเรือนขุนช้าง แล้วในบทกลอนเขาบอกว่าถึงกรงนกขุนทองอยู่ทั้งคู่ นกโนรีแขวนอยู่บนเตียงตั้ง นกเอี้ยงเคยเสียงเสนาะดัง ฟังขึ้นเขยชมอารมณ์นาง... (เพลงทยอยนอกและแขกโอด) หรือตอนขุนแผนเข้าห้องนางแก้วกิริยา...เจ้าร่างน้อยนอนนิ่งบนเตียงต่ำ คมขำงามแฉล้มแจ่มใส...(เพลงจะเข้หางยาว) ชอบมากแล้วนำมาเขียนว่าจะเขียนเป็นสิบปีแล้วไม่ได้เขียน เพิ่งมาเขียนปี 2534 อีกตอนที่เพราะมาก คือตอนขุนแผนฟันม่าน บรรยายว่าเจ้าปึกเป็นพระลอติลกโลก ถึงกาหลงทรงโคก...(เพลงสร้อยลำปาง) เพียงแต่ว่าอ่านดูแล้วเพราะเหลือเกินที่เป็นตัวหนังสือ แต่จะมาเขียนก็ยังนึกไม่ออก ก็ยังไม่ได้เขียน...”⁵

ไอ้พ่อพลายสายสวาทของพิมเอ๋ย ไม่เคยเลยจะห่างเหินหา
มานอนหอดด้วยน้องสองเวลา พ่อเคยพาพิมพุดพิไรอน
(ภาพจากเพลงเขมรโพธิสัตว์)

ในวัยเด็กจักรพันธุ์ได้เรียนวรรณคดีไทยบางตอนจากแบบเรียน เช่น เรื่องรามเกียรติ์ อิเหนา พระอภัยมณี สังข์ทอง ฯลฯ แม้เรื่องที่ได้เรียนจะมีทั้งที่ชอบมากบ้างน้อยบ้าง แต่ก็ยังสามารถจำเรื่องที่เคยได้เรียนมาแต่ละเรื่องแต่ละตอน รวมไปถึงโคลงกลอนหรือบทประพันธ์ที่ตนประทับใจได้ วรรณคดีไทยจากแบบเรียนที่จักรพันธุ์ประทับใจ มีบางเรื่องที่ภายหลังได้เขียนขึ้นเป็นภาพ

“บางเรื่องที่ชอบเช่นเรื่องสังข์ทอง ตอนธรรมาเสด็จพวงมาลัย เอามาเขียนเป็นภาพได้ บางเรื่อง ที่อ่านแล้วชอบ เช่น จดหมายจากนางพม่า ของน.ม.ส. แต่เอามาเขียนเป็นภาพได้ยาก เรื่องรามเกียรติ์บางตอนที่ได้เรียนเช่นตอนท้าวมาลีวราชว่าความ หรือตอนองคตสื่อสาร ไม่ประทับใจ ก็จะไม่เอามาเขียน”⁶

⁵ เรื่องเดียวกัน, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

⁶ สัมภาษณ์ จักรพันธุ์ โปษยกฤต วันที่ 17 มิถุนายน 2552.

อย่างไรก็ดี การอ่านวรรณคดีของจักรพันธ์ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะในแบบเรียน หากครอบคลุมไปถึงการอ่านวรรณคดีที่ไม่ใช่แบบเรียนหรือวรรณกรรมประเภทอื่นๆด้วย จากหนังสือที่มารดาสะสมไว้เป็นจำนวนมาก และที่จักรพันธ์เก็บสะสมเอง มีทั้งวรรณคดีเก่าประเภทนิทาน นิราศ บทละคร บทโขน พงศาวดาร ตำนาน และหนังสือที่เป็นวรรณกรรมร้อยแก้วประเภทนวนิยาย เรื่องสั้น เรื่องแปล สารคดี ของกวีและนักเขียนสำคัญของไทย เช่น น.ม.ส. (พระราชวรรังสฤษฎ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์) ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช หลวงวิจิตรวาทการ ศรีบูรพา พระยาอนุমানราชชน เทียนวรรณ ฯลฯ ปัจจุบันจักรพันธ์เป็นนักเขียนที่รู้จักกันดีทั่วไปในนามปากกา "ศศิวิมล" ซึ่งในงานเขียนหลายชิ้นจะพบถ้อยคำสำนวนที่เกี่ยวข้องหรือยกบทประพันธ์โคลงกลอนที่มาจากวรรณคดีไทยเสมอ สะท้อนให้เห็นพื้นฐานการอ่านวรรณคดีและความชัดเจนด้านภาษาเป็นอย่างดี

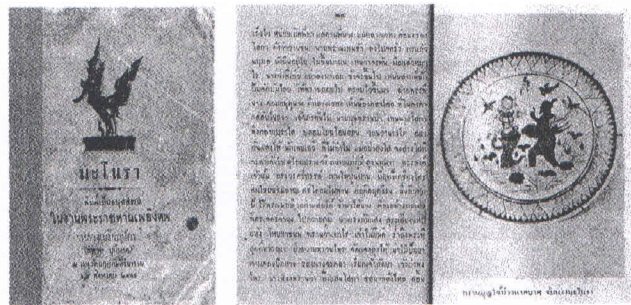
ตัวอย่างภาพเขียนที่แสดงให้เห็นความเกี่ยวเนื่องกันระหว่างวรรณคดีไทยกับจิตรกรรมของจักรพันธ์ โปษยกฤต ได้อย่างชัดเจน คือภาพ "พรานบุญจับนางมโนห์รา" เป็นภาพจิตรกรรมไทยประเพณี เขียนเพื่อเป็นงานสอบในวิชาวิจิตรศิลป์ไทย ช่วงศึกษาชั้นปีที่ 3 ที่คณะจิตรกรรม ประติมากรรมและภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร โดยทดลองใช้โครงสีและองค์ประกอบที่แตกต่างจากภาพจิตรกรรมไทยประเพณีโดยทั่วไป นับเป็นผลงานสร้างสรรค์ที่งดงาม เพราะได้คะแนนดีเยี่ยมพร้อมคำชมเชยจากอาจารย์เพื่อ หริพิทักษ์ ผู้เป็นอาจารย์ประจำวิชา

ภาพ "พรานบุญจับนางมโนห์รา"

ต่อมาเมื่อม.ร.ว.มิตราภรณ์ เกษมศรี สถาปนิกหลวง ได้เห็นรูปนี้ ในงานแสดงผลงานนักศึกษาคณะจิตรกรรมฯ ที่จังหวัดเชียงใหม่ จึงได้มอบหมายให้จักรพันธ์เป็นผู้เขียนภาพจิตรกรรมประเพณีระดับพระตำหนักภูพิงคราชนิเวศน์ ซึ่งขณะนั้นเพิ่งก่อสร้างเสร็จ โดยเลือกเรื่อง "มโนห์รา" เขียนเป็นตอนตลอดเรื่องรวม 10 ภาพ (พ.ศ. 2512-2513) ได้แก่ พรานบุญจับนางมโนห์รา พระสุธนพบนางมโนห์รา พระสุธนได้นางมโนห์รา พระสุธนไปทัพ บุญยัญญ มโนห์ราฝากแหวนพระฤๅษี พระสุธนมามพระฤๅษีถึงทางไปไกรลาส พระสุธนเกาะขนนก พระสุธนพบแหวนในหม้อน้ำ พระสุธนเลือกนางทั้ง 7 และได้เขียนภาพเรื่องพระลอ อีก 4 ภาพ (พ.ศ. 2512) คือ พระลอคลั่ง พระลอเสียดน้ำ พระลอตามไก่ พระลอเข้าสวน ทุกภาพเขียนด้วยเทคนิคสีน้ำมันผ้าใบ ซึ่งธรรมชาติจิตรกรรมไทยประเพณีทั่วๆ ไป ช่างมักเขียนด้วยสีฝุ่น⁷ จากนั้นในปี พ.ศ. 2514 เขียนภาพเรื่องอิเหนาเป็นภาพจิตรกรรมแบบเหมือนจริงอีก 1 ภาพ คือ อิเหนาแอบดูบุษบาเล่นน้ำ

⁷ สัมภาษณ์ จักรพันธ์ โปษยกฤต วันที่ 25 มิถุนายน 2552.

หนังสือมโนห์รากลอนสวด

ภาพ “พราณบุญจับนางมโนห์รา” นี้มีที่มาหรือแรงบันดาลใจจากการอ่านวรรณคดีไทยที่ไม่ได้อยู่ในแบบเรียน แต่เขียนขึ้นจากการได้อ่านวรรณคดีเรื่อง “มโนห์รากลอนสวด” แล้วเห็นว่าบางตอนน่าจะนำมาเขียนเป็นภาพได้

“..เมื่อตอนอยู่ชิวราฐ เพื่อน (ธัลล บุนนาค) ให้หนังสือมโนห์รากลอนสวด ฉบับพิมพ์งานศพหลวงเมธี นฤปร (สวดก บุนนาค) พิมพ์จากเล่มสมุดไทยของ ดร.เดือน บุนนาค กลอนเพราะมาก ได้อ่านจนจบ คิดว่าบางตอนน่าจะนำมาเขียนเป็นภาพได้ ลองเขียนเป็นจิตรกรรมไทย ต่อมาได้เขียนเรื่องเดียวกัน ตอนเดียวกัน เป็นจิตรกรรมไทยอีก 2 รูปเวลาใกล้ๆ กัน แต่ลองเปลี่ยนเทคนิคเป็นภาพพิมพ์กระจก..”⁸

ภาพ “พราณบุญจับนางมโนห์รา” เทคนิคภาพพิมพ์กระจก

การเขียนภาพ “พราณบุญจับนางมโนห์รา” ของจักรพันธ์ทุกภาพจะเป็นแบบจิตรกรรมประเพณี เนื่องจาก “เรื่องราวตอนนี้ ถ้าเขียนท่าทางตัวละครเป็นแบบเหมือนจริง คิดว่าไม่สวย”⁹ อย่างไรก็ตาม แม้ภาพ “พราณบุญจับนางมโนห์รา” จะมีการเขียนเรื่องเดียวกัน ชั่วตอนกัน เป็นภาพจิตรกรรมไทยประเพณีเหมือนกัน แต่จักรพันธ์จะใช้เทคนิคการเขียนให้ต่างกันออกไปเสมอ ส่วนเหตุผลสำคัญที่เขียนซ้ำเรื่องและตอนกัน เป็นเพราะ “ในตอนนั้นรู้สึกอยากเขียน ไม่มีเหตุผลอื่น”¹⁰

⁸ สัมภาษณ์ จักรพันธ์ โปษยกฤต วันที่ 17 มิถุนายน 2552.

⁹ เรื่องเดียวกัน.

¹⁰ เรื่องเดียวกัน.

การเขียนภาพจากวรรณคดีเรื่องเดียวกัน และเขียนซ้ำต่อนกันมากกว่า 1 ครั้ง มีอีกหลายภาพ เช่น ภาพตอนบุษบาเล่นธรร และภาพตอนอิเหนาแอบดู เป็นต้น ภาพที่เรื่องราวซ้ำกันนี้ จักรพันธ์จะใช้เทคนิคการเขียนต่างกัน โดยอาจเขียนให้เป็นจิตรกรรมไทยประเพณีภาพหนึ่ง และแบบภาพเหมือนจริงภาพหนึ่ง หรือเขียนเรื่องเดียวกัน ตอนเดียวกันแต่จัดองค์ประกอบภาพให้ไม่เหมือนกัน เช่นเปลี่ยนเครื่องแต่งกายตัวละครให้แตกต่างออกไป

“เรื่องอิเหนา ตอนบุษบาเล่นธรร กับตอนอิเหนาแอบดู เขียนทั้ง 2 แบบ ทั้งแบบไทยประเพณี และเหมือนจริง ถ้าเขียนเป็นแบบเหมือนจริง ก็มีทั้งที่แต่งเครื่องแต่งกายเป็นละครไทยและแต่งแบบชาว ถ้าแต่งแบบชาวจะไม่ใช่เป็นชาวแท้ จะดัดแปลงเครื่องแต่งกายโดยคิดขึ้นเองตามที่เห็นว่าสวย”¹¹

จะเห็นได้ว่าภาพที่เขียนจากเรื่องราวในวรรณคดีไทยของจักรพันธ์เป็นภาพที่เกิดจากจินตนาการและมีการจัดวางองค์ประกอบที่เห็นว่างามเฉพาะตน ไม่ว่าจะเป็นเครื่องแต่งกาย ท่วงท่าตัวละคร ฉากหรือบรรยากาศ อย่างเช่นภาพจากวรรณคดีเรื่องอิเหนา ตอนบุษบาไหว้พระ แม้จะกำหนดองค์ประกอบการแต่งกายตัวละครให้เป็นละครไทยทั้งหมด แต่งองค์พระปฏิมาในภาพกลับไม่ใช่พระปฏิมาของไทย หากเขียนขึ้นโดย “ดูจากประติมากรรมศรีวิชัย”¹² สุโขทัยและอื่นๆ ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร และดูจากภาพแกะหินที่บุโรพุทโธ สมัยศรีวิชัยด้วย ดูรวมๆ กันแล้วเขียน สวยดีเหมาะกับภาพนี้”¹³

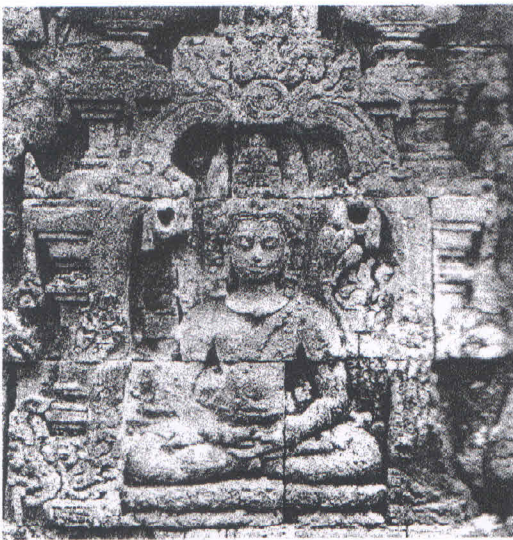
ภาพบุษบาไหว้พระปฏิมา

¹¹ เรื่องเดียวกัน.

¹² ศรีวิชัย (ประมาณพุทธศตวรรษที่ 13-14) เป็นอาณาจักรที่เชื่อว่ามียาเขตอยู่ในบริเวณชาว สุมาตรา และแหลมมลายูตอนเหนือ บางท่านเชื่อว่าศูนย์กลางหรือเมืองหลวงของอาณาจักรอาจอยู่ตอนบนของแหลมมลายู คือที่อำเภอไชยา จังหวัดนครศรีธรรมราชในปัจจุบัน ศิลปะของอาณาจักรศรีวิชัยได้รับอิทธิพลของอินเดียแบบคุปตะ และปาละเสนาะ ศิลปะสมัยนี้ส่วนมากที่พบเป็นประติมากรรมรูปเคารพในพุทธศาสนานิกายมหายานคือพระอวโลกิเตศวร สลักด้วยศิลา ส่วนที่เป็นพระพุทธรูปพบน้อยมาก วิบูลย์ ลิ้มสุวรรณ, 5 นาทีกับศิลปะไทย, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ปณยา, 2527), หน้า 21.

¹³ สัมภาษณ์ จักรพันธ์ ไปรษณีย์ วันที่ 16 มิถุนายน 2552.

การเลือกกำหนดองค์ประกอบภาพให้เป็นไปตามจินตนาการจำเพาะตนของจักรพันธ์นี้ นอกจากช่วยสร้างความงามวิจิตรให้ปรากฏแก่ตาแล้ว ยังทำให้ย้อนกาลเวลาไปสู่บรรยากาศของความเป็นชาวโบราณได้อย่างดี

(ซ้าย) ภาพแกะหินที่ปูโรพุทโธ สมัยศรีวิชัย (ขวา) ประติมากรรมศรีวิชัย ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

การเขียนภาพเกี่ยวกับวรรณคดีไทยของจักรพันธ์ โปษยกฤต จะมีวิธีเลือกเรื่องและตอนตามความความชอบส่วนตัวเป็นลำดับแรก รองลงมาคือเรื่องและตอนนั้นต้องสามารถนำมาจัดวางองค์ประกอบเป็นภาพเขียนได้ และองค์ประกอบภาพนั้นต้องมีตัวละคร บรรยากาศ เครื่องแต่งกาย ท่วงท่า รายละเอียดต่าง ๆ ตามจินตนาการที่เห็นว่างามตามความคิดของตน การจัดองค์ประกอบภาพท่วงท่าตัวละคร ส่วนใหญ่จะไม่กำหนดให้อยู่ในท่วงท่าที่มีความเคลื่อนไหวมาก และไม่นิยมเขียนตัวละครที่มีรูปลักษณะไม่งามหรือฉากที่น่ากลัว “ไม่ชอบเขียนอะไรแบบนี้ ถ้าจะมีอยู่บ้าง เฉพาะกรณีเขียนเป็นภาพประกอบในหนังสือวิทยาสาร เรียกว่า ‘ภาพจิตรในวรรณคดี’ เขียนคำบรรยายโดยนายดำรา ณ เมืองใต้ (อาจารย์เป็ลื่อง ณ นคร) เป็นภาพประกอบเรื่องลักษณวงศ์ ตอนนางยักษ์กินคน”¹⁴

งานจิตรกรรมไทยประเพณีและแบบจิตรกรรมไทยเหมือนธรรมชาติ ที่เกี่ยวกับวรรณคดีไทยของจักรพันธ์ โปษยกฤตพบว่ามีอยู่หลายเรื่อง (รวบรวมจากหนังสือศิลปแห่งชาติ และการสัมภาษณ์จักรพันธ์ โปษยกฤต) เช่น รามเกียรติ์ อิเหนา อนุรุธ สังข์ทอง สุวรรณหงส์ ไชยเชษฐ์ ลักษณวงศ์ พระลอ ขุนช้างขุนแผน พระสุธน-มโนห์รา ราชาราช กากี พระอภัยมณี มัทนะพาธา สุวรรณสาม จันทกนิรี กามนิท-วาสิฏฐี เป็นต้น ซึ่งแต่ละเรื่องจะเลือกมาเขียนเป็นภาพเพียงไม่กี่ตอน

¹⁴ เรื่องเดียวกัน.

แรงบันดาลใจอันเนื่องมาจากนาฏศิลป์ไทย

จักรพันธ์ โปษยกฤตรักและผูกพันกับนาฏศิลป์ไทยทั้งโขนและละคร นอกจากความชื่นชอบการชมโขนละครมาแต่วัยเด็กแล้ว จักรพันธ์ยังได้เรียนการเชิดหุ่นกระบอกซึ่งเป็นศิลปะการแสดงของไทยที่ต้องใช้ความสามารถด้านนาฏศิลป์ไทย กับคุณครูชั้น สกสกล แก้ว ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (หุ่นกระบอก) และคุณครูวงษ์ รวมสุข ศิลปินพื้นบ้านผู้เชี่ยวชาญการเชิดหุ่นกระบอกชาวอำเภอลำพูน จังหวัดสมุทรสงคราม ต่อมาได้ขอศึกษาวิชานาฏศิลป์ไทยจากคุณครูบุญยัง เกตุคง ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (ลิเก) ต่อเนื่องเป็นเวลาหลายปี และมักศึกษาซักถามเรียนรู้เรื่องนาฏศิลป์ไทยจากศิลปินโขนละครอาวุโสหลายท่าน อาทิ คุณครูอร่าม อินทรนัฏ คุณครูสุวรรณดี ชลาบุรณะ คุณครูอุดม อังศุธร คุณครูบุญนาค เสวตนิย คุณครูลอย รัตนทัศนีย์ คุณครูเวณิกา บุญนาค คุณครูประเมษฐ์ บุญยะชัย คุณครูจินตารัตน์ วิริยะวงศ์ คุณครูศุภชัย จันทร์สุวรรณ คุณครูสัณชัย สุขสำเนียง และคุณครูสรวิชัย ภูวสรเพชญ์ เป็นต้น

นอกจากนี้จักรพันธ์ยังมีความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับการสร้างเครื่องแต่งกายโขนละคร โดยได้ใช้วิชา ปักดินเล่มที่ได้อ่านจากท่านอาจารย์เยื้อน ภาณุทัต ปี พ.ศ. 2549-ปัจจุบัน ได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ควบคุมการสร้างเครื่องแต่งกายโขนละครให้กับกรมศิลปากร ในพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี อีกด้วย ดังนั้นความผูกพันกับนาฏศิลป์ไทยของจักรพันธ์จึงมิใช่เพียงผู้ชื่นชมธรรมดา แต่นับว่าเป็นนาฏศิลปินผู้รอบรู้เชี่ยวชาญในศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับนาฏกรรมไทยอย่างดียิ่งท่านหนึ่ง

จากความเป็นนาฏศิลปินนี้ ภาพเขียนเกี่ยวกับนาฏศิลป์ไทยของจักรพันธ์จึงมีเป็นจำนวนมาก โดยจักรพันธ์เปรียบเทียบความคล้ายคลึงกันระหว่างงานจิตรกรรมกับนาฏศิลป์หรือการแสดงโขนละคร ไว้อย่างน่าสนใจว่า “รูปเขียนใหญ่ๆ กับละครก็เหมือนกัน เปิดฉากออกมา มันเหมือนรูปเขียนใหญ่ๆ รูปหนึ่ง ฉาก ตัวละคร แสง เงา”¹⁵

ภาพที่เขียนขึ้นเกี่ยวกับโขนละครของจักรพันธ์จะแตกต่างจากโขนละครที่แสดงจริงบนเวที เนื่องจากมีการจัดวางองค์ประกอบตามจินตนาการของศิลปินที่เห็นว่าเหมาะสมสวยงาม ไม่มีการจัดจำองค์ประกอบต่างๆ ของโขนละครมาใส่ไว้ในภาพทั้งหมด “ได้ดูละคร บางทีไม่สวยดังใจ ก็เขียนด้วยตัวเองให้สวยงามในภาพที่เราต้องการ เครื่องแต่งตัว ฉากอะไรต่างๆ แต่ถึงเขียนขึ้นเอง ก็ต้องมีแบบ ดูรูปร่าง แสง เงา ต่างๆ ด้วย”¹⁶

ภาพเขียนที่ได้แรงบันดาลใจโดยตรงจากการชมโขนละครมีอยู่บ้าง แต่ไม่มากนัก ทุกภาพจะไม่ลงมือเขียนทันที เมื่อมีเวลาจึงจะเขียนขึ้นในภายหลัง หรือบางภาพจะร่างด้วยดินสอเก็บไว้ แต่ยังไม่ได้เขียนเป็นภาพจริงก็มี เช่น เรื่องสังข์ทอง ตอนมณฑลางกระท่อม เป็นต้น

“โขนละครตอนไหนดูแล้วน่าจะเป็นภาพได้ คิดๆ ไว้ ถึงเวลาอยากเขียนก็เอามาเขียน เวลาจะเขียนก็ไม่ได้จำจากที่ดูมาวาด เคยดู ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช เล่นเป็นนางมณฑา เรื่องสังข์ทอง ตอนมณฑาลงกระท่อม ที่หอประชุมธรรมศาสตร์ สนุกมาก ชอบมาก ได้เขียนเป็นภาพร่างจิตรกรรมไทยประเพณี ตอนมณฑาลงกระท่อมไว้ แต่ยังไม่ได้เขียนเป็นภาพจริง โขนละครที่ดูแล้วชอบ บางทีก็ไม่ได้เขียน หรือว่าจะได้ลงมือเขียน ก็อีกนาน”¹⁷

¹⁵ จักรพันธ์ โปษยกฤต, ปาฐกถาชุด ‘สิรินธร’ ครั้งที่ 8 เรื่องวิจิตรศิลป์, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

¹⁶ สัมภาษณ์ จักรพันธ์ โปษยกฤต วันที่ 17 มิถุนายน 2552.

¹⁷ เรื่องเดียวกัน.

ภาพร่างดินสอ ตอนนางมณฑาลงกระท่อม

นอกจากการชมโฆษณาละครแล้ว ภาพเขียนเกี่ยวกับนาฏศิลป์ของจักรพันธ์หลายภาพได้แรงบันดาลใจจากภาพถ่ายโฆษณาละครเก่าๆ ที่เก็บสะสมไว้จำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นในหนังสือ หรือตำราต่างๆ ที่ตัวละครแต่งเครื่องอย่างวิจิตรประณีตและมีกระบวนการทำอย่างงดงาม “ตอนเด็กๆ เคยดูภาพถ่ายละคร เรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนพระไวยแตกทัพ แล้วเอามาเขียนภาพพระไวยแต่งชุดทรงประพาส และภาพพระไวยเกี่ยวนางวันทองแปลง”¹⁸

ปัจจุบันจักรพันธ์ก็ยังคงเก็บสะสมภาพโฆษณาละครเก่าๆ เหล่านี้ หลายภาพแม้จะอยู่ในหนังสือเก่าคือภาพข่าวสยามนิกร หรือสยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ที่สภาพปกขาดวินหรือหลุดออกจากตัวเล่มหนังสือด้วยล่วงกาลเวลา แต่จักรพันธ์ก็ทะนุถนอมรักษาไว้อย่างดี เมื่อมีโอกาสนี้จะหยิบมาดูอย่างชื่นชมด้วยความความสุขเสมอ

(ซ้ายและกลาง) ภาพข่าวสยามนิกร (ขวา) ส่วนหนึ่งของภาพเก่าที่สะสม

นอกจากนี้ยังมีภาพโฆษณาละครเก่าๆ ทั้งภาพถ่ายขาวดำและสี ที่ได้จากหอจดหมายเหตุแห่งชาติบ้านคุณครูผู้ใหญ่ของกรมศิลปากร อาทิ คุณครูสุวรรณณี ชลานุเคราะห์ คุณครูบุญนาค เศวตนิย คุณครูศิริวัฒน์ ดิษยนันทน์ เมื่อได้ทราบว่าจักรพันธ์ชอบรูปโฆษณาละครและเคยชมโฆษณาละครที่ท่านแสดง ก็เมตตาตามอบภาพถ่ายเก่าๆ ของท่านหลายภาพให้จักรพันธ์เก็บรักษาไว้บ้าง บางภาพได้นำมาเป็นภาพเขียน ที่ส่วนใหญ่จะเขียนเป็นภาพแบบเหมือนจริง ในท่วงท่ารำและการแต่งกายแบบนาฏศิลป์ไทย เช่นภาพพรจนาเสียงพวงมาลัย (ภาพจากคุณครูสุวรรณณี ชลานุเคราะห์) หรือภาพนางมโนห์ราบุชายัญญ (ภาพจากคุณครูบุญนาค เศวตนิย ผู้ได้ต่อทำรำนางมโนห์ราบุชายัญญเป็นท่านแรก จากผู้คิดทำรำนี้อาจเป็นท่านผู้หญิงแก้ว สนิทวงศ์เสนี)

¹⁸ เรื่องเดียวกัน.

ภาพรจนาเสียงพวงมาลัย คุณครูสุวรรณดี ชลาบุเคราะห์ รำเป็นเจ้าเงาะ ครูสมณมลายี่ สุเทพภักดี รำเป็นรจนา

ภาพเขียนสีน้ำ รจนาเสียงพวงมาลัย

ภาพคุณครูบุณนาค เสวตนัย รำนางมโนห์ราบูชายัญ ภาพเขียนสีน้ำมันมโนห์รา ภาพแบบเหมือนจริง

นอกจากนี้การได้เห็นเครื่องแต่งกายโขนละครบางชิ้น แม้ไม่ได้ชมการแสดงโขนละคร แต่ก็เป็
แรงบันดาลใจในการเขียนภาพเกี่ยวกับนาฏศิลป์ของจักรพันธุ์ได้เช่นกัน

“สมัยเรียนศิลปากร ไปพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร ได้ไปเห็นศีรษะนางแมว (เครื่อง
ศิวาภรณ์ละครไทย) ของคณะละครเจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรง สวยดี ชอบ เคยเอามาเขียนเป็นภาพองค์
ประกอบขนาดใหญ่ภาพหนึ่ง เป็นงานสอบชั้นปีที่ 4 ได้รับรางวัลจากม.ล.ปิ่น มาลากุล อธิการบดีสมัยนั้น
ด้วย ไม่กี่ปีมานี้ได้เอามาเขียนเป็นภาพนาฏศิลป์ไทย ทำร้านางแมวเย็บซุ้ม เรื่องไชยเชษฐ์ จริงๆ เคยดู
ละครไชยเชษฐ์ มาบ้าง แต่ไม่ประทับใจ พอคิดจะเขียนรูปนี้ ได้ให้ครูบ๊วย (สรสวิชัย ภูาสรรเพชญ์ - ลูกศิษย์
เชิดหุ่นและ เป็นครูสอนนาฏศิลป์ไทย) แต่งตัวละคร ทำท่ารำเย็บซุ้มหลายๆ ท่า เลือกท่าที่ชอบร่างภาพ
ดินสอไว้ แล้วถึงเขียนเป็นภาพจริง ส่วนศีรษะนางแมวก็วาดตามแบบของเจ้าพระยามหินทรฯ ในพิพิธ
ภัณฑ์ฯ”¹⁹

ปัจจุบันภาพนางแมวเย็บซุ้มนี้ยังคงเป็นสมบัติของจักรพันธุ์ โปษยกฤต แสดงให้เห็นถึงความผูกพัน
ของจักรพันธุ์ที่มีต่อนาฏศิลป์ไทยอันหมายรวมไปถึงเครื่องแต่งกายโขนละครได้อย่างชัดเจน

(ซ้าย) ภาพศิวาภรณ์นางแมวของคณะละครเจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรง (ขวา) ภาพร่างศีรษะนางแมวในพิพิธภัณฑฯ เขียนเมื่อ พ.ศ.2509

¹⁹ สัมภาษณ์ จักรพันธุ์ โปษยกฤต วันที่ 25 มิถุนายน 2552.

(ซ้าย) นางแมวยัยซุ่ม (สรัสวดี ภูวสรเพชญ์ เป็นแบบ) (ขวา) ภาพเขียนสีนางแมวยัยซุ่ม

เป็นที่น่าสังเกตว่าภาพเขียนเกี่ยวกับนาฏศิลป์ไทยของจักรพันธ์ ส่วนใหญ่มิได้เกิดจากแรงบันดาลใจโดยตรงจากการชมโขนละคร หลายภาพเกิดจากความประทับใจผ่านบทเพลงที่ใช้ประกอบการแสดงโขนละคร อันประกอบขึ้นด้วยเนื้อร้องเรื่องราวจากวรรณคดี และคีตดุริยางคศิลป์ที่ไพเราะ เช่น เพลงตับพระลอ ดับพรหมมาสเตอร์ ดับนางลอย ดับอิเหนาไหว้พระ ดับวันทองห้ามทัพ เพลงสืงวล เพลงเชิดฉิ่งรามสูรเมขลา เพลงเชิดฉิ่งพระลอตามไก่ หรือเพลงเชิดฉิ่งย่าหรั่งตามนกยูง เป็นต้น²⁰

ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าภาพเขียนจากนาฏศิลป์ไทยของจักรพันธ์ นอกจากจะถ่ายทอดท่วงท่า ลีลา เครื่องแต่งกาย บรรยายภาพ ที่ละเมียดละไมอ่อนหวานงดงามจับตาแล้วยังรู้สึกได้ถึงเสียงดนตรีที่ไพเราะ คลอเคล้าแฝงอยู่ในภาพแต่ละภาพให้เป็นที่จับใจได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์อีกด้วย

จากการศึกษาพบว่าภาพจิตรกรรมที่เกี่ยวกับวรรณคดีและนาฏศิลป์ไทยของจักรพันธ์ ไปรษณียกรฤกษ์ มีที่มาหรือแรงบันดาลใจที่ได้จากการอ่านวรรณคดี และความชื่นชมผูกพันเชี่ยวชาญในศาสตร์ด้านนาฏกรรม อันเนื่องกับวรรณคดีไทยและดุริยางคศิลป์ไทยอย่างแยกกันไม่ออก ศิลปะอันเนื่องกันดังกล่าวนี้นับเป็นส่วนสำคัญประการหนึ่งให้จิตรกรได้สร้างสรรค์จิตรกรรมอันวิจิตรประณีตงดงามขึ้นมาได้ อย่างไรก็ตาม โดยทางปฏิบัติแล้ว ในภาพจิตรกรรมของจิตรกรท่านใดท่านหนึ่งย่อมประกอบด้วยแรงบันดาลใจจากหลายปัจจัยนำมาสังโยค ร่วมกันกับวิชาความรู้ความชำนาญและทัศนคติตามยุคสมัย วัยแห่งอายุศิลป์เป็นบาทฐานสำคัญ ซึ่งมีอาจกำหนดบทสรุปเป็นทฤษฎีใดๆ ไว้ตายตัวได้เลย

ผู้เขียนขอขอบคุณอาจารย์จักรพันธ์ ไปรษณียกรฤกษ์ ที่กรุณาให้ข้อมูลสำคัญในการศึกษาครั้งนี้ คุณวัลลภศิริ สดประเสริฐ ที่ให้คำแนะนำ และคุณวีรพันธ์ สดประเสริฐ ที่จัดทำแฟ้มข้อมูลภาพทั้งหมด

²⁰ สัมภาษณ์ จักรพันธ์ ไปรษณียกรฤกษ์ วันที่ 17 มิถุนายน 2552.

บรรณานุกรม

- คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, สำนักงาน. 2544. ศิลปินแห่งชาติ ปีพุทธศักราช 2543. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
จักรพันธ์ โปษยกฤต. 2536. ปาฐกถาชุด 'สิรินธร' ครั้งที่ 8 เรื่องวิจิตรศิลป์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
จักรพันธ์ โปษยกฤต. 2521. ชีวิตและผลงานของจักรพันธ์ โปษยกฤต. กรุงเทพฯ: นวลนาง.
วชิราวุธวิทยาลัย. ม.ป.ป. วชิราวุธกับศิลปินแห่งชาติ 2543 จักรพันธ์ โปษยกฤต. ม.ป.ท.
วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. 2527. 5 นาทีกับศิลปะไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ปณยา.
ศิลปากร, มหาวิทยาลัย. 2546. นิทรรศการศิลปกรรมเชิดชูเกียรติจักรพันธ์ โปษยกฤต เนื่องในวาระครบรอบ 60 ปี
คณะจิตรกรรมประติกรรม และภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
สัมภาษณ์ จักรพันธ์ โปษยกฤต วันที่ 16 , 17 และ 25 มิถุนายน 2552.

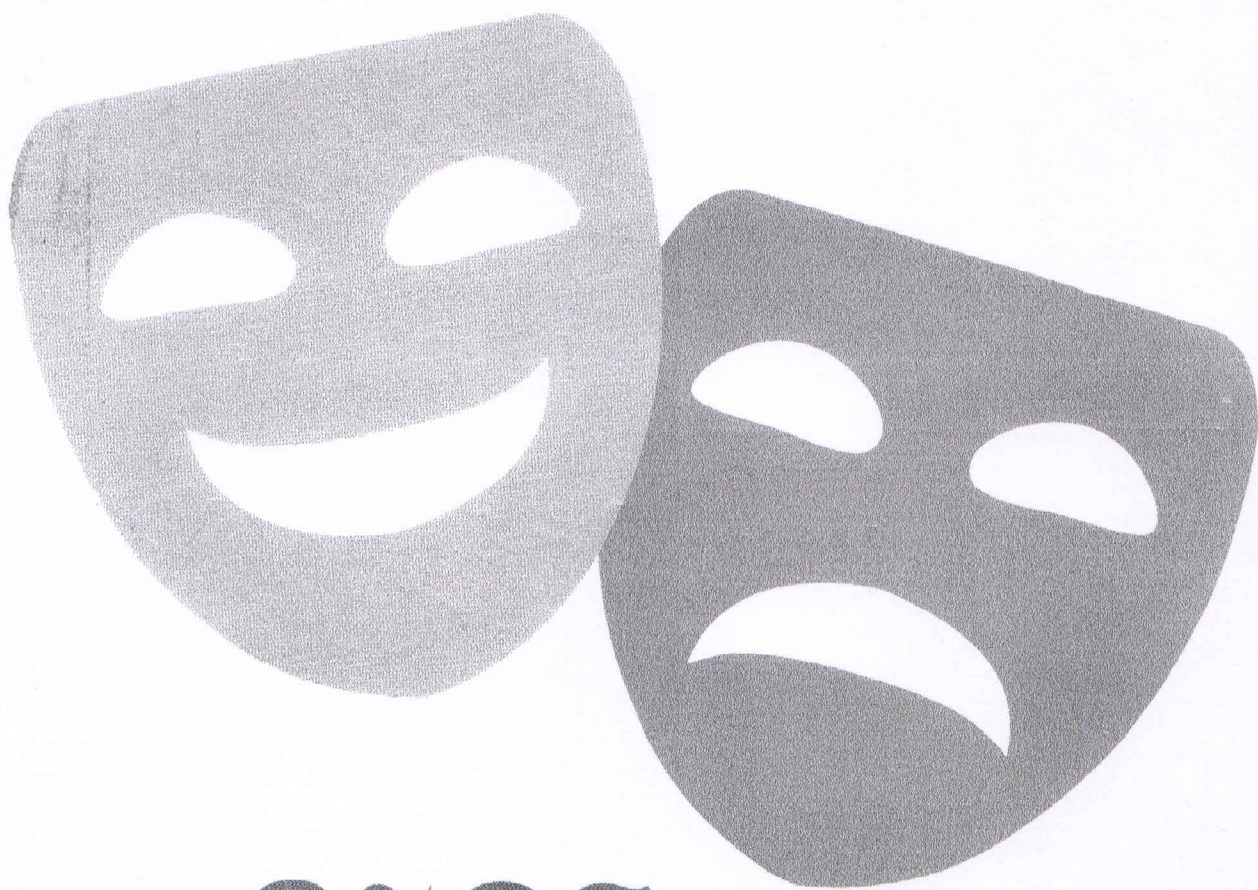
ที่มาของภาพประกอบ

ภาพถ่าย ภาพแบบร่าง และภาพเขียน สมบัติของมูลนิธิจักรพันธ์ โปษยกฤต

Allen, Giles. 1987. *The Heritage of Thai Sculpture*. Hongkong: South China printing.

Forman, Bedrich. 1992. *Borobudur: the Buddhist Legend in Stone*. Leicester: Magna Books.

Hinz, Beudeley. 1980. *Thai Forms*. New York & Tokyo: Wetherhill.

ละคร

๑ ระคน

ตัวตลก ๕

มนุษย์:

๑ วรรณกรรมกับ

นาฏกรรมศึกษา

สารบัญ

สารจากคณบดี	3
จากหลังม่านสู่หน้าม่าน: ถ้อยแถลงของบรรณาธิการ	4
ละครสมัยกลางหาใช่ละครนอกศตวรรษไม่ กุลวดี มกราภิรมย์	6
<i>Othello as the Colonial Discourse of Blackness</i> Chusak Pattarakulvanit	26
The Problems of Generic Classification of Shakespeare's Romance Thongrob Ruenbanthoeng	38
ความวิปริตทางเพศของอาร์นอล์ฟแห่ง <i>L'École des femmes</i> พิริยะดิศ มานิตย์	60
จุดจบแห่งการเริ่มต้น: สภาวะความเป็นมนุษย์ใน <i>Fin de Partie</i> ของแซมมวล เบกเกตต์ บัณฑิต ราชมณี	72
<i>The Zoo Story</i> : นาฏกรรมวิพากษ์สังคมอเมริกันของเอดเวิร์ด แฟรงคลิน อัลบี จันทวรรณ อนันตประยูร	88
บทละครเวทีสมัยใหม่ของไทยในทศวรรษ 2510: นาฏกรรมแห่งความชุ่มชื้นของ สรณัฐ ไคลังคะ	104
อินทรีแดง: นาฏกรรมของซูเปอร์ฮีโร่พันธุ์ไทย กฤตยา ณ หนองคาย	124
<i>ทวิภพ (The Siam Renaissance)</i> ในฐานะภาพยนตร์ไทยแนวโต้กลับอาณานิคม นัทธชัย ประสานนาม	146
จากเนรเทศนางสีดาถึงปล่อยม้าอุปการ: ความเหมือนที่แตกต่างระหว่างบทละครเรื่องรามเกียรติ์กับรามายณะ พรรณทิภา ชื่นชาติ	180
ละครไทยในมุมมองของนักวรรณคดี เสาวณิต วิงวอน	200
วรรณคดีและนาฏศิลป์ไทยในงานจิตรกรรมของจักรพันธ์ โปษยกฤต วัชรภรณ์ อาจหาญ	216
แม่นาก: จากตำนานพื้นบ้านสู่ "เดอะมิวสิคัล" วรรณภา นาวิกมูล	232
"ซ่อนอยู่ในคำทุกคำเสมอ แววดาฉันพูดอะไร": วัจนปฏิบัติศาสตร์กับการถอดรหัสรักของคุณหญิงกิริติเน ช่างหลังภาพ เดอะมิวสิคัล ธีระ รุ่งธีระ และ อินธิสาร ไชยสุข	250
เกี่ยวกับผู้เขียน	270